

TÓTH BARBARA*

DOI: 10.59851/mj.72.12.18

A gyermek véleménynyilvánításhoz való joga az őt érintő polgári eljárásokban**

Magyarországon 2022. augusztus 1-jétől jelentős változások léptek hatályba a gyermeket érintő polgári eljárásokban, ugyanis a Ptk. 4:171. § (4) bekezdése kiegészült azzal a követelménnyel, hogy az ítélőképessége birtokában levő gyermeket értesíteni kell a nyilatkozattétel lehetőségéről. Ez a jogszabályi előírás jelentős lépés a gyermekbarát – vagy ahogy Magyarországon inkább használatos – gyermekközpontú igazságszolgáltatás felé, hiszen az értesítés kiadása a bíróságok számára kötelező, a gyermek pedig saját választása szerint élhet ezzel a lehetőséggel. Az értesítést nem minden gyermek, hanem csupán az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára kell kiadni, összhangban a Brüsszel IIb rendelettel és a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkével, amely szintén csak az ítélőképessége birtokában lévő gyermekről rendelkezik. Jelen tanulmányban azokat a vonatkozó nemzetközi jogforrásokat kívánom röviden bemutatni, amelyek jelentős hatással voltak a magyar jogalkotásra a gyermekközpontú igazságszolgáltatással összefüggésben; a területi korlátok miatt azonban csak azon rendelkezéseket, melyek a gyermek véleménynyilvánításával kapcsolatosak.

Kulcsszavak: ítélőképes gyermek; véleménynyilvánításhoz való jog; tájékoztatáshoz való jog; Gyermekjogi Egyezmény; Brüsszel IIb rendelet

1. Bevezetés

A gyermekek jogainak természete kettős. Ugyanazok az emberi jogok illetik meg őket, mint a felnőtteket, de kiszolgáltatottságuk indokolja egy speciális garanciarendszer létrehozását. Azt már az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából is láttuk, hogy az Egyezményben foglalt emberi jogok mindenkit megilletnek,¹ beleértve természetesen a gyermekeket is, mégpedig mindenfajta megkülönböztetés nélkül. Az Európa Tanács megalakulása óta legfontosabb céljának tekinti az emberi jogok védelmét és előmozdítását. Az Európa Tanács valamennyi tagállama által ratifikált elsődleges emberi jogi egyezmény, az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezmény² (a továbbiakban: EJEE vagy Egyezmény) és kiegészítő jegyzőkönyvei kifejezetten utalnak a gyermekekre. Az EJEE volt az első eszköz, amely megfogalmazta és kötelező érvényűvé tette az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában foglalt jogokat. Az EJEE-ben foglalt jogok egyformán vonatkoznak felnőttekre és gyermekekre egyaránt,³ mivel az Egyezmény is következte-

sen a „mindenki” általános alanyt használja. Ugyanakkor az Európa Tanács már viszonylag korán elkezdett kifejezetten a gyermeki jogokkal foglalkozni, és több gyermek jogait érintő egyezményt, illetve stratégiát is elfogadott.⁴

2. A Gyermek jogairól szóló New York-i Egyezmény és a gyermek véleménynyilvánításhoz való joga

Gyermekjogi szempontból talán az egyik legfontosabb nemzetközi dokumentum az ENSZ Közgyűlése által 1989. november 20-án, New York-ban elfogadott Egyezmény a Gyermek jogairól (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény), melynek rendelkezéseit az 1991. évi LXIV. törvény emelte be a magyar jogrendszerbe, így annak figyelembevétele a kiskorú gyermeket érintő minden eljárásban jogalkalmazói kötelezettség. Az Egyezmény egyik legfontosabb alapelve a gyermek mindenek felett álló érdeke,⁵ mely az Egyezmény egyéb cikkeit egy mögöttes tartalommal tölti meg. Ezt is szem előtt tartva a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikke⁶ szerint a részes államok köte-

* Tóth Barbara egyetemi tanársegéd, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Európai és Nemzetközi Jogi Intézet. ORCID: 0009-0009-0949-1292.

** A Kulturális és Innovációs Minisztérium Egyetemi Kutatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

¹ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 2. cikk.

² 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.

³ COUNCIL OF EUROPE AND EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS: *Handbook on European law relating to the rights of the child*. (2022 edition) Luxembourg, Publications Office of the

European Union, 2022. 16–17. DOI: <https://doi.org/10.2811/610564>

⁴ Ezek között vannak kötelező erejű jogforrások és soft law jellegű dokumentumok is, amelyek közül a gyermeki jogok gyakorlatának szempontjából a legfontosabb az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról, 2010. november 17. Lásd részletesen *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*. Adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 November 2010 and explanatory memorandum. Council of Europe Publishing, 2011. 37–39.

⁵ Gyermekjogi Egyezmény 3. cikk.

⁶ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikk.

lessége az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítani azt a jogát, hogy az őt érdeklő minden kérdésben kinyilváníthassa véleményét, amelyet életkorára és érettségi fokára figyelemmel kellően tekintetbe is kell venni.

A Gyermekjogi Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be.⁷ A véleménynyilvánítással kapcsolatban azonban az Egyezmény szándékosan nem határoz meg alsó korhatárt a gyermek meghallgatására nézve. Ugyanis az Egyezmény 2. cikke⁸ előírja az Egyezmény részes államai számára, hogy tiszteletben kell tartaniuk és biztosítaniuk az Egyezményben lefektetett jogokat minden megkülönböztetés nélkül.

Az életkor fontossága helyett az Egyezmény az ítélőképesség fogalmát használja. Egyik nemzetközi dokumentumban sem találunk arra vonatkozó egyértelmű iránymutatást, hogy mit is kell a fentebb említett fogalom alatt érteni. Magyarországon a Gyer. az alábbiak szerint határozza meg az ítélőképessége birtokában lévő gyermek fogalmát: az a kiskorú, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes – meghallgatása során – az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.⁹

A gyermek meghallgatásával kapcsolatban az is hangsúlyozandó, hogy annak a megítélése, hogy egy gyermek rendelkezik-e ítélőképességgel, a gyermekkel való fizikai találkozást követően állapítható meg, azaz végső soron a gyermek meghallgatása után, kivéve például az igen alacsony életkorú gyermekek, csecsemők esetében.¹⁰ A magyar bírósági gyakorlat is foglalkozott már az ítélőképesség vizsgálatával. Az egyik ügyben a másodfokú bíróság az alábbi szempontok alapján nyilvánította ítélőképésnek a gyermeket: a bíróság előtti meghallgatás [során] nyilatkozata átgondolt, megfontolt és kellően indokolt volt, életkora, annak megfelelő értelmi, érzelmi érettsége, intelligens előadásmódja, megnyilvánulásai alapján a saját sorsáról képes önállóan véleményt nyilvánítani. Ebből következően az életéről szóló döntésnél a véleményének kiemelt jelentőséget kell tulajdonítani.¹¹

3. A nemzetközi jogforrások hatása a gyermeket érintő magyar eljárásokra

Maga a Gyermekjogi Egyezmény nem határozza meg a meghallgatás módját, a 12. cikk (2) bekezdése hangsúlyozza, hogy a nemzeti eljárási szabályoknak megfelelően

kell meghallgatni. Ez Magyarországon azt jelenti, hogy a gyermeket érintő polgári eljárásokban a Pp.,¹² a Bpnt.,¹³ közigazgatási eljárásokban pedig a Gyer. szerint kell meghallgatni.

Az Európai Bizottság 2011-es gyermekjogi ütemterve, valamint az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának irányelvei alapján Magyarországon az igazságügyi miniszter a 2012-es évet a gyermekbarát igazságszolgáltatás évének nyilvánította, és jelentős eljárási előrelépés történt a gyermek közvetlen bírósági meghallgatásának szabályozásában. A gyermek lehetséges eljárásjogi helyzete tisztázásra került: az 1952-es Polgári Perrendtartás¹⁴ végére részletesen rögzítette a kiskorú gyermek mint érdekelt meghallgatására vonatkozó eljárási szabályokat. A bíróságnak indokolt esetben, vagy ha azt a gyermek maga kérte, közvetlenül vagy szakértő útján meg kellett hallgatnia a gyermeket is.¹⁵ A Brüsszel IIb rendelet hatálybalépésével azonban a bírósági (és gyámhatósági) eljárásokban jelentős változás következett be.

3.1. A Brüsszel IIb rendelet hatása a magyar szabályozásra

A Brüsszel IIa rendelet¹⁶ volt az első uniós jogalkotási aktus, amely a határon átnyúló vonatkozású ügyekben a szülői felelősséggel és a gyermek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásaival foglalkozott, és a joghatósági, valamint az elismerésre és végrehajtásra vonatkozó kérdéseket rendezte. Tíz évvel a rendelet alkalmazását követően készült egy jelentés a Brüsszel IIa rendelet alkalmazásáról,¹⁷ amelyben értékelték annak gyakorlati alkalmazását. A 2015. évi Értékelő jelentésben¹⁸ alapvetően hat fő hiányosságot nevesítettek a szülői felelősséggel kapcsolatos kérdéseket illetően, melyek közül az egyik a gyermek meghallgatása volt. Ennek a folya-

¹² 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról.

¹³ 2017. évi CXVIII. törvény a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról.

¹⁴ 1952. évi III. törvény.

¹⁵ Ptk. 4:171. § (4) bekezdés 2022. augusztus 1-jét megelőzően hatályos verziója.

¹⁶ A Tanács 2201/2003/EK rendelete (2003. november 27.) a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről, HL L 338., 2003.12.23, 1–29.

¹⁷ A Bizottság Jelentése a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. november 27-i 2201/2003/EK tanácsi rendelet alkalmazásáról, COM/2014/0225 final.

¹⁸ Study on the assessment of Regulation (EC) No 2201/2003 and the policy options for its amendment, Final Report, Evaluation, 2015. május, Európai Bizottság.

⁷ Gyermekjogi Egyezmény 1. cikk.

⁸ Gyermekjogi Egyezmény 2. cikk.

⁹ A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásokról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyer.) 2. § a) pont.

¹⁰ WOPERA ZSUZSA: Szülői felügyeletet érintő perek – új utakon. In: BODZÁSI BALÁZS (szerk.): *Jogászegyleti Értekezések 2022*. Budapest, Magyar Jogász Egylet, 2022. 395.

¹¹ Kúria Pfv.20.263/2024/5. ítélet 34. pontja.

matnak az eredményeként született meg a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről¹⁹ szóló javaslat, amely 2019 nyarán elfogadásra is került, és amelyre Brüsszel IIb rendeletként (a továbbiakban: Rendelet) szoktunk hivatkozni.²⁰ A Rendelet egyik legnagyobb újítása a 21. cikkben²¹ található, mely – összhangban az Egyezmény 12. cikkében foglaltakkal – alapvetőnek tekinti a hatálya alá tartozó eljárásokban a gyermek véleménynyilvánítási lehetőségének biztosítását.²² Jól látható ez abból is, hogy ellentétben a Brüsszel IIa rendelettel, a Brüsszel IIb rendelet már önálló szakaszokban, a 21. és a 26. cikkben foglalkozik a gyermek véleménynyilvánításhoz való jogával. A 21. cikk megszövegezésében követi a Gyermekjogi Egyezményt, de azt kiegészíti két fontos jelzővel: az ítélőképessége birtokában lévő gyermeknek valódi és tényleges lehetőséget kell kapnia az eljárás során véleménye szabad kifejtésére.²³

A gyermek véleménynyilvánításhoz való jogával kapcsolatos megtagadási okot már a Brüsszel IIa rendelet 23. cikk b) pontja²⁴ is tartalmazott, de a Brüsszel IIb rendelet e kérdéskör hangsúlyosabbá tétele érdekében a 39. cikk (2) bekezdésében²⁵ önálló megtagadási okká tette, ezzel még nagyobb hangsúlyt fektetve a gyermekek ezen alapvető jogának érvényesítésére. Nevezetesen egy másik tagállambeli határozat elismerése megtagadható, ha az eredeti eljárásban nem biztosítottak az ítélőképessége birtokában lévő gyermeknek valódi és tényleges lehetőséget arra, hogy szabadon kifejezhesse véleményét.²⁶ Hangsúlyozandó, hogy a rendelet (1) bekezdésében foglalt kötelező megtagadási okokkal ellentétben a véleménynyilvánításhoz való jog csorbulása esetén az elismerés megtagadása nem kötelező, a bíróságnak mérlegelnie kell, hogy ez milyen mértékben hatott ki a határozatban fog-

laltakra.²⁷ Ez pedig onnan derülhet ki, hogy a szülői felelősség tárgyában hozott határozatok más tagállambeli elismerésére és végrehajtására irányuló kérelemhez csatolni kell egy tanúsítványt, amelyen a bíróságnak meg kell jelölnie, hogy volt-e az eljárásban ítélőképessége birtokában lévő gyermek, és ha igen, valódi és tényleges lehetőséget kapott-e arra, hogy az eljárásban kifejezhesse a véleményét; ha nem, mi volt annak az oka.²⁸

Ugyan az EUMSZ kimondja, hogy az Uniónak nem célja a nemzeti anyagi jogok egységesítése, így a különböző típusú nemzeti jogrendszerekben igen jelentős eltérések vannak a tagállamok anyagi jogi szabályaiban. Azonban a magyar jogalkotó felismerte, hogy ha szeretné elkerülni egy Magyarországon hozott határozat másik tagállamban való elismerésének megtagadását, akkor az objektív kizáró okokon kívül a szubjektív megtagadási okokat, nevezetesen a gyermek meghallgatása miatti megtagadás lehetőségét a minimálisra kell szorítani.

Mivel Magyarország ratifikálta a Gyermekjogi Egyezményt, így tulajdonképpen a magyar bíróságok ezirányú kötelezettsége már 1991-től fennáll. Valós hatásokat azonban elsősorban a Brüsszel IIb rendelet 21. és különösen a 39. cikke váltott ki, amelyek jogszabály-módosításhoz vezettek a magyar anyagi jogban. A Ptk. 4:171. § (4) bekezdése egészült ki azzal a követelménnyel, hogy az ítélőképessége birtokában levő gyermeket értesíteni kell a nyilatkozattétel lehetőségéről. Ez a jogszabályi előírás jelentős lépés a gyermekközpontú igazságszolgáltatás felé, hiszen az értesítés kiadása a bíróságok számára kötelező, a gyermek pedig saját választása szerint élhet ezzel a lehetőséggel. Fontos kiemelni, hogy a 2022. augusztus 1-jén hatályba lépett kiegészítés a korábbi, a 2014 márciusától hatályos szabályok szerinti, a gyermek meghallgatására vonatkozó rendelkezés mellett, azzal azonos szakaszban megállapította a bíróság azon kötelezettségét, hogy értesítse az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket a nyilatkozattétel lehetőségéről. Ezzel lényegében nem változtatott a gyermek meghallgatásának eddigi szabályozásán, csak a gyermek véleménye becsatornázásának tényleges tétele érdekében előírja a bíróság értesítési kötelezettségét. A bíróság a gyermeknek küldött értesítésben tájékoztatja a gyermeket arról, hogy különböző formában fejezheti ki a véleményét. Megteheti ezt írásban, bármilyen elektronikus üzenet formájában, videóüzenetben, vagy rajzzal is kifejezheti, amelyet – szülei segítségével vagy akár önállóan – elektronikus úton is eljuttathat a bírósághoz, azaz nem kell megjelennie a bíróság előtt.²⁹ Kiemelendő, hogy a módosítások általános jellegűek, azaz

¹⁹ COM/2016/0411 final – 2016/0190 (CNS).

²⁰ A Tanács (EU) 2019/1111 rendelete (2019. június 25.) a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről, HL L 178., 2019.7.2, 1–115.

²¹ 21. cikk. A gyermek véleménynyilvánításhoz való joga.

²² Lásd VESNA LAZIĆ: The Rights of the Child and the Right to Respect for Family Life in the Revised Brussels II bis Regulation. In: SARA IGLESIAS SÁNCHEZ – MARIBEL GONZÁLEZ PASCUAL (eds): *Fundamental Rights in the EU Area of Freedom, Security and Justice*. Cambridge, Cambridge University Press, 2021. 192–210. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108769006.013>

²³ OCSKÓ KATALIN: 21. cikk A gyermek véleménynyilvánításhoz való joga. In WOPERA ZSUZSA: *A Brüsszel IIb rendelet kommentárja*. Budapest, HVG-Orac, 2023. 163–172.

²⁴ A szülői felelősségére vonatkozó határozat nem ismerhető el, amennyiben: [...] b) ha – a sürgős eseteket kivéve – a határozatot úgy hozták meg, hogy nem adtak lehetőséget a gyermek meghallgatására, megsértve ezzel annak a tagállamnak az eljárási alapelveit, ahol az elismerést kéri.

²⁵ 39. cikk (2) bekezdés.

²⁶ WOPERA: Szülői felügyeletet érintő perek – új utakon. 395.

²⁷ A Brüsszel IIb rendelet kommentárja 39. cikk 7. pont.

²⁸ WOPERA ZSUZSA: A gyermek véleményének megismerése és értesítésének aktuális kérdései a családjogi perekben. *jogszvilag.hu*, 2022.11.10., <https://jogszvilag.hu/szakma/a-gyermek-velemenyenek-megismerese-es-ertesitesenek-aktualis-kerdesei-a-csalad-jogi-perekben/>

²⁹ WOPERA: A gyermek véleményének megismerése és értesítésének aktuális kérdései a családjogi perekben.

nemcsak határon átnyúló ügyekben, hanem belföldi ügyekben is alkalmazandók. Az ítélőképességük birto-
kában lévő gyermekeknek szóló értesítési kötelezettség biztosítja a véleménynyilvánítás lehetőségét és ezáltal azt is, hogy utóbb a magyar bíróságok és gyámhatóságok szülői felügyeletet érintő határozataival szemben ne kerülhessen sor az elismerés megtagadására a rendelet 39. cikk (2) bekezdése alapján.³⁰

Fontos kiemelni, hogy a Ptk. egyik alapvető jelentőségű rendelkezése, nevezetesen a gyermek bevonása az őt érintő döntésekbe, a Szülfeltv.-nyel³¹ bevezetett módosítás előtt is hatályban volt, amely értelmében a szülőknek tájékoztatniuk kell gyermeküket az őt érintő döntésekről, biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birto-
kában lévő gyermekük a döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson, törvényben meghatározott esetben szüleivel közösen dönthessen. A szülőknek a gyermek véleményét – korára, érettségére tekintettel – megfelelő súllyal figyelembe kell venniük.³² Vagyis a gyermek bevonása az őt érintő döntésekbe/eljárásokba nem újkeletű jogintézmény, csupán egy többletgaranciát jelent, hogy a bíróság a gyermeket érintő perben köteles tájékoztatni a véleménynyilvánítás lehetőségéről, arra az esetre, ha a szülők ezirányú kötelezettségüket elmulasztanák.

A Ptk. mellett természetesen több jogszabályt is módosítottak, hogy a nemzetközi követelményeknek megfelelő eljárás keretében szülessen döntés a kiskorú gyermeket érintő polgári ügyekben, azaz lehetőséget biztosítva a gyermeknek az őt érintő eljárásba való bekapcsolódásra. Hasonlóképpen módosult a Gyvt. 128. § (1) bekezdése is,³³ valamint az eljárásjogi szabályok közül a Vht. és a Bpnt., amelybe három új nemperes eljárás szabályai kerültek be.³⁴

Terjedelmi korlátok miatt sajnos nem áll módomban kitérni a gyermek meghallgatása során figyelembe veendő szempontokra, így visszautalnék korábbi tanulmányaimra, ahol már érintőlegesen foglalkoztam a gyermek meghallgatásának kérdésével.³⁵

4. Záró gondolatok

Mivel az EU és az Európa Tanács összes tagállama az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének részesei, az Egyezmény alapelvei beépültek az EU és az Európa Tanács jogi eszközeibe³⁶ és így a tagállamok nemzeti jogába is. Európában több olyan program is fut, amely a kiskorú gyermek tájékoztatáshoz, meghallgatáshoz való jogát hangsúlyozza, és e kutatások szinte kivétel nélkül arra a következtetésre jutnak, hogy van teendő e téren.³⁷ Ennek hazai lépéseiként értékelhetjük a 2022-ben hatályba lépett Ptk.-módosításokat.³⁸ Összességében elmondhatjuk, hogy a magyar jogi szabályozás és a gyermekközpontú igazságszolgáltatás megfelel a nemzetközi elvárásoknak.

Az európai jogrendszer egységes abban, hogy a véleménynyilvánítás csak és kizárólag joga a gyermeknek, nem pedig kötelezettsége. Ezt a Brüsszel IIb rendelet (39) preambulumbekzdése is egyértelművé teszi, amely szerint, noha a meghallgatás a gyermek joga, az nem jelenthet abszolút kötelezettséget, hanem a gyermek mindenek felett álló érdekét figyelembe véve kell arról dönteni.

Az irányadó nemzetközi és magyar joggyakorlat alapján az „ítélőképesség” nem köthető életkorhoz. A gyermek ítélőképességének meglétét a bíróságnak minden esetben egyedileg kell vizsgálnia, ennek során az életkor nem döntő tényező.³⁹ A gyermek meghallgatáshoz való jogát biztosító nemzetközi dokumentumok egyike sem határoz meg alsó korhatárt, mégpedig szándékosan, azt ugyanis, hogy a gyermek meghallgatása eredményre vezet-e, mindig autonóm módon kell megítélni. Ezért nagyobb hangsúlyt kellene fektetni a bírók (és más gyermekekkel foglalkozó szakemberek) rendszeres képzésére e téren. Ugyanis a gyermeknek egészen a szülei válásáig nem igazán kell szembenéznie azzal a helyzettel, hogy mit is jelent jogilag aktív személynek lenni.

³⁰ A Brüsszel IIb rendelet kommentárja 39. cikk 7. pont.

³¹ 2021. évi LXII. törvény a szülői felelősséget érintő nemzetközi igazságügyi együttműködésről.

³² Ptk. 4:148. §.

³³ Bevezette Az egyes igazságügyi tárgyú, valamint kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXII. törvény (a továbbiakban: Módtv.) 87. §-a, hatályos 2022. január 1-jétől.

³⁴ A kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása (22/A–22/E. §), a kapcsolattartásra vonatkozó külföldi határozat végrehajtása (22/L. §) és a jogellenes elvitellel veszélyeztetett gyermekek tekintetében szükséges utazás megakadályozásával járó figyelmeztető jelzés elhelyezése iránti eljárás (22/F–22/K. §).

³⁵ Lásd bővebben TÓTH BARBARA: A kiskorú személyek és a polgári igazságszolgáltatás kapcsolata. *Miskolci Jogi Szemle*, 2021. (5), 620–633. DOI: <https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1499>, valamint SZEIBERT ORSOLYA: A gyermek meghallgatása/véleménye, a gyermektartás, az élettárs szülők helyzete és az ötéves Ptk. – vitatható gyakorlatok. *Családi Jog*, 2019. (3), 1–8.; KOZÁK

HENRIETT: Mumus vagy csodaszer? – A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében. *Családi Jog*, 2015. (4), 9–17.; DARNÓT SÁRA: A gyermek meghallgatása családjogi perekben –interjúk alapján, különös tekintettel a jogalkalmazási eltérésekre. *Családi Jog*, 2017. (4), 20–24.; FAIX NIKOLETTA: A gyermeki jogok kialakulása a nemzetközi jogban és az igazságszolgáltatásra gyakorolt hatásuk. *Eljárásjogi Szemle*, 2016. (4), 8–15.

³⁶ COUNCIL OF EUROPE AND EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS: *Handbook on European law relating to the rights of the child*. 18.

³⁷ WOPERA: Szülői felügyeletet érintő perek – új utakon. 396.

³⁸ Lásd ezzel kapcsolatban NAGY Csongor István: Az EU nemzetközi magánjogának család- és öröklési jogi szabályai a magyar bíróságok gyakorlatában. *Családi Jog*, 2022. (3), 37–42.

³⁹ BH 2019.298.